

SECCIÓ DE SENDERS AS TALAIA

LA RUTA DE LA PAU

3ª Etapa : COLL DEL MORO - VILALBA DELS ARCS - LA FATARELLA

11 de març de 2001

HORARI PREVIST

Sortida de Vilanova i la Geltrú.	6.30	h
Gandesa. Esmorzar.	8.15	h
Sortida cap a la carretera de Vilalba dels Arcs	8.45	h
Carretera de Vilalba dels Arcs. Inici de la caminada.	9	h
Vèrtex geodèsic. Reagrupament.	10.05	h
	10.10	h
Vilalba dels Arcs. Reagrupament i visita.	10.25	h
	10.50	h
Mas de Ferrer. Reagrupament.	11.55	h
	12.05	h
Barranc de Bingaubó. Reagrupament.	13.35	h
	13.45	h
La Fatarella. Final d'etapa, dinar i visita.	13.55	h
Sortida cap a Vilanova.	17	h
Vilanova i la Geltrú.	19	h

Notes.-

- ** Esmorzarem a l'hostal Piqué de Gandesa; dinarem a la Fatarella.
- ** Si us plau, sigueu puntuals, respecte els reagrupaments i vigileu que hi sigui tothom.
- ** Tingueu en compte que l'organització sempre pot modificar aquesta previsió d'horari en funció de com es vagi desenvolupant l'etapa (Condicions meteorològiques, retards o avançaments imprevistos, etc).

SECCIÓ DE SENDERS AE TALAIA

LA RUTA DE LA PAU

3a Etapa : COLL DEL MORO - VILALBA DELS ARCS - LA FATARELLA

11 de març de 2001

DESCRIPCIÓ DEL RECORREGUT

Per tal d'escurçar l'etapa d'avui, que de fer-la tota sencera hagués sigut excessivament llarga i pesada, no començarem al peu del turó del Coll del Moro que és on vàrem acabar el dia anterior. L'autocar ens acostarà a Vilalba dels Arcs i ens deixarà prop del punt quilomètric 6 de la carretera TV-7231. A partir d'aquest punt seguirem una pista senyalitzada com a Camí de Sant Jaume de l'Ebre que va a enllaçar amb la Ruta de la Pau.

Atenció: El tram de la Ruta de la Pau que seguirem avui no és un GR i, per tant, no està senyalitzat amb marques vermelles i blanques; les marques que seguirem són grogues i blanques.

9,15
sol

Horari		Quilometratge
Parcial	Total	
0.00	0.00	0.000

Comencem l'etapa a la cruïlla de la carretera TV-7231 (440 m), que va de Gandesa cap a Vilalba dels Arcs, amb una pista que surt en direcció a ponent, senyalitzada amb una fita del Camí de Sant Jaume de l'Ebre; aquesta cruïlla és situada una mica més endavant del punt quilomètric 6. Hem de seguir per aquesta pista.

0.05	0.05	0.325
------	------	-------

A l'esquerra del camí queda una caseta.

0.02	0.07	0.455
------	------	-------

Deixem un camí a l'esquerra.

0.04	0.11	0.715
------	------	-------

Deixem un camí a la dreta.

0.04	0.15	0.975
------	------	-------

Arribem en una cruïlla (445 m); ací enllacem amb la ruta de la Pau que ve del Coll del Moro per l'esquerra i que, en aquest tram, està senyalitzada amb marques blanques i grogues. Nosaltres l'hem de seguir cap a la dreta en direcció a Vilalba dels Arcs; planegem.

0.02 0.17 1.105

Travessem un camí transversal; seguim endavant.

0.03 0.20 1.300

Passem pel costat d'un rocallís que queda a l'esquerra del camí; una mica més endavant deixem un trencall a la dreta.

0.01 0.21 1.365

Voregem un marge i passem per davant del camí d'accés a una casa que queda a la dreta, al peu d'un petit turó.

0.03 0.24 1.560

A l'esquerra, una mica allunyada del camí, hi ha una caseta; més enllà s'obre una petita depressió que segueix la direcció que portem. Planegem.

0.04 0.28 1.820

A la dreta queda un maset abandonat (430 m); és el mas del Xollat. Uns metres més endavant, a l'esquerra queda una bassa i un camí que es dirigeix vers una barraca.

0.02 0.30 1.950

El camí fa un doble revolt dreta-esquerra; a la dreta queda un trencall que baixa vers una petita edificació.

0.02 0.32 2.080

Després de travessar un agrupament d'arbres deixem un trencall a l'esquerra.

0.01 0.33 2.145

Desemboquem en un camí transversal (421 m); a la cruïlla hi ha una fita del Camí de Sant Jaume. Hem d'anar cap a la dreta; davant ja veiem el campanar de Vilalba dels Arcs.

Pocs metres més endavant deixem un camí a l'esquerra i una barraca en ruïnes a la dreta. Baixem.

0.04 0.37 2.405

Fem un revolt cap a la dreta i comencem a baixar amb fort pendent cap al barranc del mas del Xollat.

0.02 0.39 2.535

Fem un revolt cap a la dreta i ens situem paral·lels al barranc en direcció aigües amunt; seguim baixant.

0.01 0.40 2.600

Girem cap a l'esquerra i travessem el llit del barranc (385 m). Un cop a l'altra banda anem cap a l'esquerra i comencem a pujar; pocs metres més endavant se'ns uneix un camí per la dreta.

0.03 0.43 2.795

El camí fa un marcat revolt cap a la dreta; en aquest punt hi ha una fita del Camí de Sant Jaume i es deixa un trencall a l'esquerra. Pugem per un tram amb el sòl de graveta.

0.04 0.47 3.055

Per la dreta se'ns uneix un camí que puja.

0.02 0.49 3.185

Passem per sota d'una línia de conducció elèctrica d'alta tensió. Davant podem veure les instal·lacions d'una granja; ara pugem amb més suavitat.

0.03 0.52 3.380

Passem pel costat de la granja que queda a la dreta del camí (420 m).

0.03 0.55 3.575

A l'esquerra queda un petit bassal i, a la dreta, una fita del Camí de Sant Jaume; pocs metres més enllà se'ns uneix un camí per l'esquerra.

Tornem a pujar; ens desviem cap a l'esquerra per tal de vorejar un petit turó.

0.03 0.58 3.770

Deixem un trencall a l'esquerra; seguim pujant.

0.02 1.00 3.900

Deixem un camí pujador a l'esquerra; seguim endavant, ara planejant.

0.02 1.02 4.030

Per la dreta se'ns uneix un camí que puja; més endavant, a la dreta, tenim una àmplia panoràmica vers la serra de Cavalls.

0.02 1.04 4.160

A la dreta deixem un camí baixador.

0.03 1.07 4.355

Arribem al capdamunt de la pujada (465 m); a l'esquerra hi ha una edificació amb una era al seu davant i, a la dreta, hi ha un camí que porta al vèrtex geodèsic que senyala la cota 471.2 del turó de les Comes dels Horts. Seguim endavant.

0.02 1.09 4.485

Se'ns uneix un camí per l'esquerra; uns metres més endavant deixem una caseta a la mateixa mà i voregem la capçalera d'una depressió que baixa, per l'esquerra, cap a la vall de les Coves.

0.02 1.11 4.615

Arribem a la carretera TV-7231 de Gandesa a Vilalba dels Arcs (465 m); a la cruïlla hi ha un pal

indicador. Hem d'anar cap a l'esquerra en direcció a Vilalba que ja veiem a tocar; una mica més endavant passem pel punt quilomètric 9.

0.02 1.13 4.745

Passem per davant d'un monòlit amb una creu que queda a la dreta de la carretera; baixem lleugerament.

0.02 1.15 4.875

Després de travessar un camí transversal que, cap a l'esquerra, porta a un dipòsit d'aigües elevat, la carretera entra dins del nucli de Vilalba dels Arcs amb el nom de carrer de Gandesa. En una façana, de la dreta, podem veure la típica petxina que simbolitza el Camí de Sant Jaume.

0.01 1.16 4.940

A l'esquerra hi ha una font amb una placa commemorativa del dia de l'arribada de l'aigua de l'Ebre a Vilalba dels Arcs (22 de juny de 1986). Més enllà, deixem el carrer de les Escoles a l'esquerra; seguim endavant.

0.01 1.17 5.005

A l'esquerra queda el carrer Cervantes que, de seguir-lo, ens menaria a la plaça de la Cooperativa on hi ha el Celler Cooperatiu de Vilalba; nosaltres hem de seguir pel carrer-carretera de Gandesa.

Arribem en una cruïlla dita Lo Cantó del Ferrer. La carretera segueix cap a l'esquerra pel carrer de la Vall de Sant Llorenç; a la dreta queda el carrer Roquetes. Nosaltres hem de seguir en la direcció que portàvem, pel carrer Roig.

Més endavant passem per Lo Planet, petita plaça on hi ha una font; a l'esquerra deixem el carrer del Forn. Seguim endavant pel carrer Botera que baixa lleugerament.

0.05 1.22 5.330

En arribar a la cruïlla amb el carrer del Call l'hem de seguir cap a l'esquerra (450 m). (De fet si seguíssim pel carrer Botera també arribaríem a la sortida del poble; si ens desviem és per anar a passar per l'església parroquial).

Passem per davant de la Casa Coll i desemboquem a la plaça de la Vila; a l'esquerra queda el carrer Major. Seguint endavant arribem a la plaça de l'Església; hem d'anar cap a la dreta pel costat de l'església, edifici amb una notable portalada barroca, fins arribar en un ampli mirador que hi ha al seu darrera.

0.02 1.24 5.460

Hem de baixar per les escales de Lo Pou de Gel que queden a la dreta de l'esmentat mirador. D'aquesta manera arribarem al carrer d'Avall el qual seguirem vers l'esquerra per travessar el portal de Lo Perxe del Bassot; així sortim del recinte del poble. A l'esquerra queda un parc i enfront veiem un pal indicador de la ruta de la Pau (440 m).

0.01 1.25 5.525

Hem d'anar cap a l'esquerra per una pista cimentada que baixa lleugerament a frec del marge del terraplè del parc.

Uns metres més endavant trobem una bifurcació. La branca que segueix en la direcció que portàvem es dirigeix vers l'ermita de Berrús; nosaltres hem d'anar per la branca de la dreta.

0.02 1.27 5.655

A la dreta deixem el camí, vorejat de xiprers, que puja vers l'ermita de la Mare de Déu dels Dolors (425 m). Seguim baixant.

0.03 1.30 5.850

A l'esquerra, en un nivell inferior, queden els antics rentadors públics del poble (410 m). Immediatament trobem una bifurcació; hem d'anar per la branca de la dreta que puja lleugerament amb el sòl de graveta.

0.04 1.34 6.110

Arribem en una nova bifurcació; aquest cop rebutgem la branca de la dreta que planeja i continuem per la de l'esquerra que puja tot iniciant una ziga-zaga. Ara tenim una bona panoràmica de Vilalba dels Arcs amb l'església i el seu esvelt campanar en primer terme.

0.06 1.40 6.500

Per l'esquerra se'ns uneix un camí que planeja; seguim pujant. Deixem un trencall a l'esquerra.

0.03 1.43 6.695

En arribar al costat d'una torre d'una línia de conducció elèctrica el camí fa un revolt cap a l'esquerra i comença a planejar (460 m).

0.04 1.47 6.955

Deixem un trencall a l'esquerra; seguim planejant.

0.07 1.54 7.410

Deixem un altre trencall a l'esquerra; baixem lleugerament.

0.02 1.56 7.540

A la dreta queda un camí.

0.02 1.58 7.670

Per l'esquerra se'ns separa un camí que puja fent un revolt (475 m); seguim endavant anant paral·lels, aigües amunt, a la vall de les Novenes que tenim a la dreta.

0.03 2.01 7.865

Deixem un camí a l'esquerra i, una mica més endavant, un a la dreta; tornem a pujar.

0.03 2.04 8.060

A la dreta queda un trencall que baixa cap als camps.

0.05 2.09 8.385

Deixem un camí que surt per la dreta vorejant un bosquet; nosaltres també el voregem anant cap a l'esquerra.

0.02 2.11 8.515

Desemboquem en una pista transversal (515 m). L'hem de seguir cap a l'esquerra; planegem. Uns metres més endavant deixem un sistema col·lector d'aigües a l'esquerra.

0.02 2.13 8.645

Després de fer un revolt cap a la dreta deixem un camí que se'n va per l'esquerra pel costat d'un bosquet (515 m); més endavant deixem una bassa a l'esquerra, en un nivell inferior.

0.03 2.16 8.840

Deixem un trencall a l'esquerra i girem cap a la dreta; davallem lleugerament. A l'esquerra queda el barranc de les Comes.

0.02 2.18 8.970

En arribar davant del mas de la Gaeta el camí gira 90° cap a l'esquerra (505 m); planegem.

0.05 2.23 9.295

A l'esquerra queden les instal·lacions d'una gran antena; a la dreta deixem l'accés d'un camp.

0.02 2.25 9.425

A la dreta queda l'accés d'un altre camp.

0.01 2.26 9.490

Deixem un camí a l'esquerra i girem cap a la dreta (485 m); per ací s'acaba la graveta que cobria el sòl. Uns metres més endavant deixem l'accés al mas de Ferrer a la dreta i girem a l'esquerra.

0.03 2.29 9.685

Per l'esquerra se'n va un camí vers un cobert.

0.01 2.30 9.750

Deixem un trencall a la dreta i, una mica més endavant, un a l'esquerra, malmès, que puja.

0.02 2.32 9.880

Per l'esquerra se'ns uneix un camí poc fressat que baixa.

0.02 2.34 10.010

Deixem un altre camí poc fressat a l'esquerra.

0.04 2.38 10.270

A la dreta queda l'accés d'una cabana.

0.01 2.39 10.335

Deixem un trencall a l'esquerra i, immediatament, un altre a la dreta. Al fons, a l'esquerra, podem veure-hi el poble de Vilalba dels Arcs d'on venim.

0.03 2.42 10.530

En fer un revolt cap a la dreta deixem una pista a l'esquerra. En un turó, a l'altra banda de la vall que tenim a l'esquerra, podem veure-hi una bonica família d'ametllers.

0.02 2.44 10.660

Desemboquem en una pista transversal (480 m); l'hem de seguir cap a la dreta. Comencem a baixar cap al barranc de la Seca tot fent revolts.

0.05 2.49 10.985

Creuem el llit del barranc de la Seca (440 m); pugem per l'altre vessant, a l'esquerra, en un nivell inferior queden unes ruïnes.

0.04 2.53 11.245

La pista que seguim creua un camí que travessa el bosc; seguim pujant. Més endavant deixem un trencall a l'esquerra.

0.04 2.57 11.505

Davant d'un antic corral deixem un camí a la dreta; voregem el corral i un gran pi mort que queden a la dreta.

0.06 3.03 11.895

Sortim del bosc i se'ns uneix un camí per la dreta (500 m); planegem i una mica més endavant deixem un camí a l'esquerra.

0.03 3.06 12.090

Per la dreta se'ns uneix un camí; uns metres més enllà passem per davant d'una casa que queda a l'esquerra.

0.02 3.08 12.220

En una bifurcació hem de rebutjar la branca de l'esquerra i anar per la de la dreta que comença a davallar pel vessant del barranc que tenim a la dreta.

En aquest barranc podem veure-hi les característiques cabanes de marge d'aquesta zona.

0.03 3.11 12.415

Deixem un trencall a l'esquerra que surt planejant; seguim baixant pel camí principal.

0.01 3.12 12.480

A l'esquerra deixem l'accés d'una edificació; continuem baixant.

0.03 3.15 12.675

En fer un revolt cap a la dreta, a l'altra banda del fondal que tenim a l'esquerra, podem veure-hi, molt propera, una de les característiques cabanes de la zona (440 m).

0.02	3.17	12.805
------	------	--------

En girar cap a l'esquerra per anar a creuar el llit del fondal se'ns uneix un camí que baixa per la dreta.

0.01	3.18	12.870
------	------	--------

Creuem el llit del fondal de l'Aigua de Fonta (430 m); comencem a pujar per l'altra vessant.

0.02	3.20	13.000
------	------	--------

Deixem un trencall a l'esquerra; seguim pujant.

0.03	3.23	13.195
------	------	--------

Deixem un altre trencall a la dreta; continua la pujada.

0.05	3.28	13.520
------	------	--------

Després de deixar un parell de camins a l'esquerra, el primer embrossat que baixa i el segon que planeja, fem un revolt cap a la dreta. Més enllà planegem.

0.03	3.31	13.715
------	------	--------

Fem un revolt cap a l'esquerra tot deixant un camí a la dreta (500 m). Més endavant deixem un trencall a la dreta; pugem lleugerament.

0.05	3.36	14.040
------	------	--------

Per l'esquerra se'ns separa un camí.

0.03	3.39	14.235
------	------	--------

Voregem la capçalera d'un fondal que ens queda a l'esquerra.

0.03	3.42	14.430
------	------	--------

Se'ns uneix un camí per l'esquerra i una mica més endavant deixem l'accés d'uns camps a la dreta.

0.02	3.44	14.560
------	------	--------

En una bifurcació seguim la branca principal que és la de la dreta. Davant ja veiem la Fatarella; comencem a baixar.

0.03	3.47	14.755
------	------	--------

En un revolt se'ns uneix un camí per l'esquerra; continuem baixant.

0.06	3.53	15.145
------	------	--------

Arribem al fons del barranc de Bingaubó (460 m). Ací trobem l'antic camí de Corbera d'Ebre a la Fatarella; a la cruïlla hi ha un pal indicador de la Ruta de la Pau que segueix cap a la dreta en direcció a Corbera. Nosaltres, però, anirem cap a l'esquerra per tal d'arribar a la Fatarella; pugem per la pista cimentada.

0.05 3.58 15.470

Deixem un camí a la dreta; seguim pujant. Davant, enlairats, podem veure-hi el santuari de la Misericòrdia que domina la Fatarella i, al seu costat, un dipòsit d'aigües elevat.

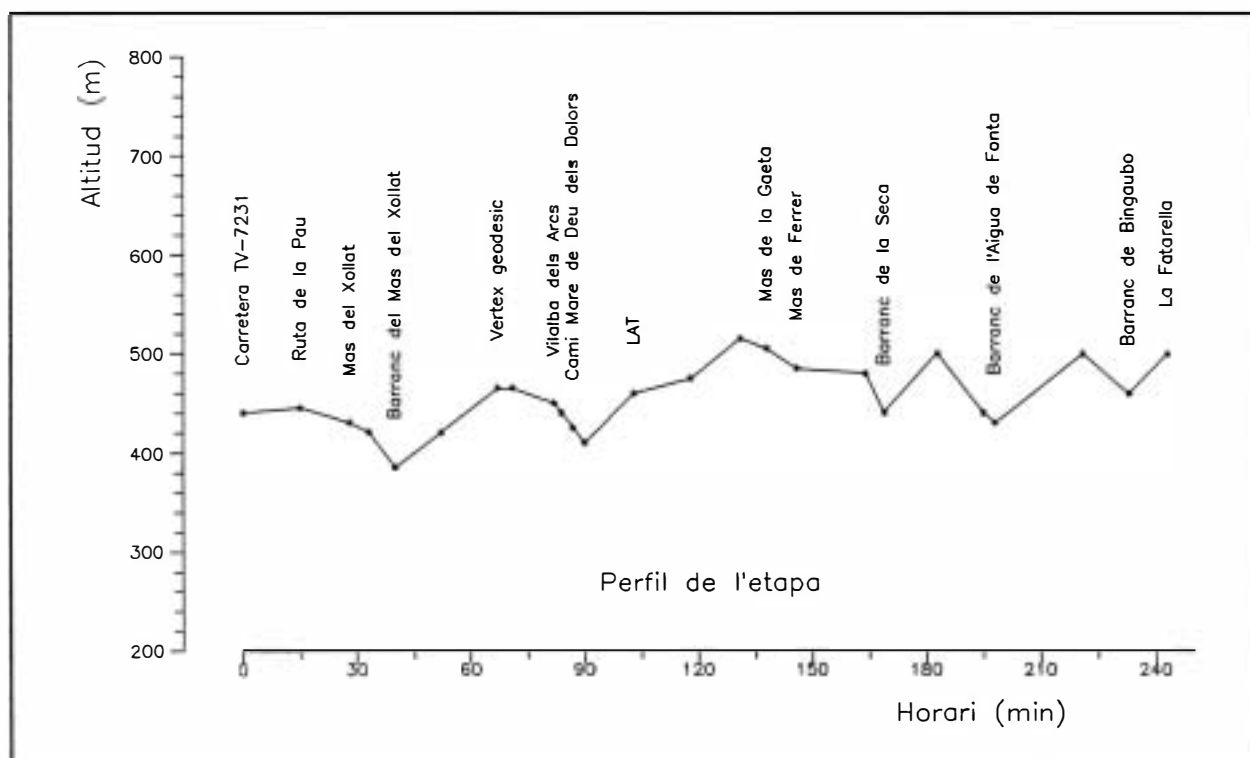
0.05 4.03 15.795

13.45

Arribem a la carretera de circumvalació de la Fatarella (500 m); per tal d'anar cap al centre de la població l'hem de creuar i seguir pel carrer de la Terra Alta.

Agustí Poch, març de 2001

(Equip de ruta: Ramon Casas, Agustí Poch, Marcel·lina Simon, Manel Vidal)

VILALBA DELS ARCS

El terme municipal de Vilalba dels Arcs, de 67.09 km² d'extensió, es troba al sector septentrional de la comarca de la Terra Alta, al nord de Gandesa, estès entre la vall de Voravall, afluent de l'Ebre al pantà de Riba-roja, el qual forma en una bona part el límit occidental, i una sèrie d'elevacions a llevant (548 m al tossal de la Gaeta) que formen part de les muntanyes de la Fatarella. Tot el territori és molt trencat i solcat pel barranc de les Capçades i d'altres que porten les aigües a l'Ebre a través de l'esmentat vall de Voravall i la vall de les Comes.

La vila de Vilalba dels Arcs és l'únic nucli de població del municipi, que limita amb els termes de Gandesa, al sud, Corbera d'Ebre, al sud-est, la Fatarella, al nord-est, Riba-roja d'Ebre, al nord, ja dins de la comarca de la Ribera d'Ebre, la Pobla de Massaluça, al nord-oest i Batea, al sud-oest.

El lloc de Vilalba dels Arcs formà part dels extensos dominis que els templers tenien dins la batllia o comanda de Miravet, i fou el comanador de Miravet Bernat de Campanisa qui atorgà la carta de població de Vilalba, el 1224, a quatre pobladors. En passar els béns de l'extingit orde del Temple als hospitalers, el 1317, continuà sota el domini d'aquests dins l'anomenada Castellania d'Amposta i depenia directament de la comanda hospitalera d'Ascó. Aquesta zona degué sofrir greument les epidèmies de la Pesta Negra o glànola i hom creu que, com a conseqüència d'elles, els antics llogarrets de Vilalba la Vella i de Berrús es des poblaren totalment.

A finals del segle XV es va crear la comanda de Vilalba dels Arcs essent el primer comanador, el 1485, en Joan de Liany i el darrer, el 1787, Gaspar Català, encara que la comanda no deixà de tenir vigència efectiva fins a la Desamortització. La comanda representà una època de floriment per a la població que es manifestà en la construcció de la nova església al segle XVII i amb una forta immigració de gent procedent d'Occitània, Aragó i d'altres indrets del Principat. Durant la Guerra dels Segadors es produí un gran saqueig de la població, el 10 de gener de 1643, per part de les tropes castellanes comandades pel marquès d'Hinojosa. Un cop acabada aquesta guerra, el 1652, operaren, sobretot per Vilalba i la Fatarella, bandes de miquelets, fins el 1685, alguns dels quals moriren lluitant contra les tropes del rei, com Pere Benavent i Joan Tarragó, i d'altres enforcats a la plaça pública.

Durant la Guerra de Successió a l'hospital de la vila moriren molts soldats malferits i al fossar de la Confraria d'Engràcia foren enterrats nombrosos morts d'un i altre bàndol. El 29 de gener de 1706 els castellans ocuparen la població que ja no pogué ser recuperada per la Generalitat. Fins el 1759 hi hagué una tropa d'ocupació de 50 soldats. En les Guerres Carlines, tot i que la vila era favorable als carlins i es fortificà, molts vilalbins lluitaren contra Cabrera en els setges de Gandesa dirigits per Tomàs Tarragó. En la darrera guerra incivil, al llarg dels mesos de juliol-novembre de 1938, en aquesta zona s'establitzà el front en la duríssima batalla de l'Ebre a l'indret conegut pels Quatre Camins i la vila en patí les conseqüències essent molt destruïda.

La vila de Vilalba dels Arcs es troba a 442 m d'altitud, al sector meridional del terme i a ponent de les muntanyes de la Fatarella. El nucli antic, de forma arrodonida, carrers estrets i irregulars, conserva encara un aire antic. La plaça Major té l'antiga casa de la vila, de mitjan segle XIX, refeta sobre l'antic edifici consistorial, la Casa Coll i la Casa Granyena, des d'on sant Vicent Ferrer predicà en les seves estades a la vila.

A la plaça de l'Església s'aixeca el temple parroquial de Sant Llorenç, notable exemplar renaixentista i barroc fet en diverses etapes; és un edifici de nau única i volta de creueria i absis poligonal. Té una portalada al costat de migdia amb arc de mig punt, ornada amb dos escuts de Vilalba amb la data 1601; la portalada principal, al costat de ponent, amb ornamentació plenament barroca amb data de 1705, fou construïda sota la direcció de l'arquitecte Francisco Ibarguenz. Adossat a la façana hi ha l'esvelt campanar de 40 m d'altitud, de base quadrada, tres cossos i torre poligonal que el corona.

Prop de l'església hi ha la capella de la Mare de Déu de Gràcia, petit edifici amb portal adovellat que havia estat la primitiva església parroquial, construïda a mitjan segle XIII. Un edifici molt significatiu és el conegut com a Casa de la Senyora, situat al carrer Major, segurament residència dels comandadors de la vila. Una tradició molt arrelada a la vila és el romiatge a l'ermita de Berrús el dissabte de Pasqua.

Als afores de la vila, a llevant, hi ha l'antic indret conegut pel Calvari, amb alts xiprers i la capella de la Mare de Déu dels Dolors, bonic edifici d'una nau i campanar d'espadanya; prop seu, i a l'entrada del fossar, hi ha les capelles bessones de Santa Maria Cleofé i de Santa Magdalena. També fora vila, no lluny de les anteriors, hi ha la capella de Sant Antoni o de Montserrat, d'una nau i bonic portal adovellat. A l'extrem septentrional del terme, a la vall de les Comes, hi ha la capella de Sant Pau, troglodítica bastida sota una balma, amb portal adovellat. A un quilòmetre al sud de Sant Pau, entre la vall de les Comes i la de Sant Francesc, hi ha uns vestigis d'edificacions que Madoz (1845) ja recull com a probables ruïnes d'època islàmica i que són conegudes vulgarment com a Vilalba la Vella tot i que el seu nom antic segurament és el d'Ocata.

LA FATARELLA

El terme municipal de la Fatarella, de 56.23 km², es troba a l'extrem nord-oriental de la comarca de la Terra Alta, en contacte amb la Ribera d'Ebre. El sector principal, on hi ha la vila de la Fatarella, cap del municipi i únic nucli de població agrupada, és el septentrional i és accidentat pels vessants nord i oest de les muntanyes de la Fatarella (562 m d'altitud a l'extrem de llevant del terme), que cauen bruscament a l'altre vessant damunt de la vall de l'Ebre. Aquest sector és unit per una estreta llenca de terreny amb l'antiga quadre de les Camposines, a la vall mitjana del riu de la Font de l'Aubà, mal conegut per Riu Sec, al qual aflueixen alguns torrents. Les aigües del sector principal van a parar en una bona part a l'Ebre a través del barranc de Sant Francesc, que fa de col·lector principal de les muntanyes de la Fatarella vers ponent.

El municipi limita amb el terme de Riba-roja d'Ebre, al nord, el de Flix, en un punt al nord-est, marcat pel cim de les Roques de Benet o Montserrat de 546 m, el d'Ascó, a l'est, i el de Mora d'Ebre, al sud-est, al sector de les Camposines, tots ells de la Ribera d'Ebre, i amb els de la Terra Alta de Corbera d'Ebre, al sud, i de Vilalba dels Arcs, al sud-oest i oest.

El topònim de *la Fatarella* (pronunciat segons Madoz, a mitjan segle XIX, *la Fatorrella*) és sens dubte d'origen aràbic. Segons una monografia publicada a Reus el 1913, la Fatarella rebé carta de població dels preceptors templers d'Ascó i Riba-roja el 1228, carta lliurada a Pere de Fortea. Restà dins dels dominis dels templers en la zona fins a l'extinció de l'orde i continuà en mans dels seus hereus (1317), els hospitalers. Amb la creació de la comanda de Vilalba, a la darreria del segle XV, els territoris de la Fatarella hi foren inclosos.

La Fatarella

La vila de la Fatarella es troba a 487 m d'altitud, al peu d'un turó (526 m) que s'alça a migdia coronat pel santuari de la Misericòrdia que és un ampli edifici, existent ja l'any 1608, amb una gran nau, creuer i cimbori que ha sofert diverses ampliacions i restauracions, especialment després de les destruccions de la darrera guerra. La població, amb carrers estrets i irregulars, conserva alguns casals antics amb porxos, com la Casa Balsetre, i és centrada per la Plaça Major i la Plaça de l'Església. La parròquia de Sant Andreu és un espaiós temple d'estructura del gòtic tardà, amb una notable volta de creueria i absis poligonal i esvelt campanar de torre. La població estigué emmurallada almenys fins al segle XVII; inicialment tenia tres portals, algun ja perdut com el de Sant Andreu, i un dels valls de la fortificació se sap que seguia l'actual carrer de Moreres. A l'indret del santuari de la Misericòrdia s'alçava una torre de defensa que encara apareix en un gravat de principis del segle XVII.

Prop de la vila, a ponent, hi ha el santuari de Sant Pau de petites dimensions i d'una sola nau amb portal adovellat i la capella de la Mare de Déu del Carme, a ponent, de característiques similars i petit campanar d'espadanya. A l'extrem septentrional del terme, i a la vall del seu nom, hi ha l'ermita de Sant Francesc Xavier, de majors proporcions, portal adovellat, frontó a la façana i campanar d'espadanya amb la casa dels ermitans adossada. Aquesta ermita és un lloc de devoció popular al qual s'hi peregrina el dissabte després de pasqua.

L'antic terme o quadra de les Camposines, en el sector gairebé separat del sud-est del municipi, es troba pràcticament despoblat. Centra avui aquest terme l'encreuament de les carreteres N-420, de Tarragona i Reus a Falset, Mora d'Ebre i Gandesa i N-230, de Tortosa a la Vall d'Aran, on hi ha l'Hostal de les Camposines, prop del riu de la Font de l'Aubà. A un quilòmetre al nord hi ha l'antiga església de Sant Bartomeu, romànica, que havia estat parròquia del lloc. En la guerra incivil de 1936-39 hom instal·là prop de l'Hostal de les Camposines el comandament republicà de les forces que participaven en la dura batalla de l'Ebre.

Són festes típiques de la Fatarella la de Sant Blai, en la qual es balla el Ball de les Tortades, jota on fa de majoral l'alcalde de la vila, i la de la Mare de Déu de la Misericòrdia, en la qual es balla la Dansada de la Jota.

Molt característic del terme de la Fatarella i d'algunes partides dels termes de Vilalba, Corbera i de la Pobla, són les cabanes fabricades amb pedra, amb una volta rodona de mitja circumferència i d'uns 4 metres d'amplada per uns 5 metres de llargada, construïda sobre un terraplè que hom buida un cop acabada la cabana.

BIBLIOGRAFIA

- ## Gran Geografia Comarcal de Catalunya.
Volum 13. El Baix Ebre i el Montsià.
Fundació Enciclopèdia Catalana.
Barcelona. (1ª Edició, 1981).
- ## Gran Enciclopèdia Catalana.
Fundació Enciclopèdia Catalana.
Barcelona. (1ª Edició, 1969).
- ## Topoguia de la Ruta de la Pau.
Consell Comarcal de la Terra Alta (1999).
- ## Ruta per a conèixer la Terra Alta.
Centre Excursionista Gandesa.
Consell Comarcal de la Terra Alta.
Gandesa (1990).
- ## Ribera d'Ebre.
Mapa comarcal de Catalunya (30).
Cartografia escala 1:50.000
Institut Cartogràfic de Catalunya.
Barcelona (1995).

Agustí Poch, març de 2001

